

ΟΤΑΝ ΟΙ ΔΗΜΟΣΚΟΠΗΣΕΙΣ ΠΑΡΑΠΛΑΝΟΥΝ Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΕΚΔΙΚΕΙΤΑΙ

Γεώργιος Σαρρής
Μάριος Σαρρής

Οι πολιτικές δημοσκοπήσεις δεν αποτελούν μονάχα εργαλείο αποτύπωσης της κοινής γνώμης σε συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Διαμορφώνουν επίσης πολιτικές εξελίξεις οι οποίες με την σειρά τους καθορίζουν το εκλογικό αποτέλεσμα. Παρά την πολιτική τους σπουδαιότητα, ο τομέας των επιχειρήσεων δημοσκοπήσεων παραμένει σε ευρωπαϊκό επίπεδο «αυτο-ρυθμιζόμενος». Η υιοθέτηση του κώδικα δεοντολογίας της ESOMAR (European Society for Opinion and Market Research) συνιστά τον ελάχιστο κοινό παρονομαστή δεοντολογικής πρακτικής σε πανευρωπαϊκό επίπεδο. Σε ευρωπαϊκά κράτη-μέλη με αμφιλεγόμενες πρακτικές ερευνών της κοινής γνώμης, όπως η Ελλάδα, το κράτος προχώρησε σε περαιτέρω νομοθετική ρύθμιση του τομέα αυτού αναγνωρίζοντας την ανάγκη προστασίας της δημοκρατικής διαδικασίας. Στην Κύπρο, η «αυτο-ρύθμιση» του τομέα επιτυγχάνεται θεωρητικά μέσω των συστάσεων του ΣΕΔΕΑΚ (Σύνδεσμος Επιχειρήσεων Δημοσκοπήσεων και Ερευνών Αγοράς Κύπρου) για υιοθέτηση του συγκεκριμένου κώδικα. Ωστόσο, σε πρακτικό επίπεδο, δεν φαίνεται να υπάρχουν οι οποιεσδήποτε διαδικασίες ελέγχου από κάποιο ανεξάρτητο φορέα της τήρησης του κώδικα της ESOMAR. Αυτό ισχύει ειδικότερα για το άρθρο 8 που αφορά στη δημοσιοποίηση των ευρημάτων των δημοσκοπήσεων και στην ευθύνη των δημοσκόπων να διασφαλίζουν ότι τα συγκεκριμένα ευρήματα δεν είναι παραπλανητικά. Μέσα από μια καλόπιστη κριτική αξιολόγηση της παρουσίασης των ευρημάτων των πρώτων δημοσκοπήσεων για τις Προεδρικές εκλογές του 2023, το άρθρο αυτό επιχειρεί να αναδείξει την ανάγκη δημιουργίας ενός ανεξάρτητου φορέα ελέγχου των επιχειρήσεων δημοσκοπήσεων και της τήρησης στην πράξη του κώδικα δεοντολογίας της ESOMAR.¹

Στην Κύπρο, οι δημοσκοπήσεις της πρώιμης προεκλογικής περιόδου (Μάρτιος-Ιούλιος 2022) καθόρισαν σε σημαντικό βαθμό τις τελικές αποφάσεις κάποιων κομμάτων ως προς τον υποψήφιο που θα στήριζαν στον πρώτο γύρο των εκλογών.

Ο Γεώργιος Σαρρής είναι σύμβουλος ερευνών κοινής γνώμης-δημοσκοπήσεων και αναλυτής εκλογών.

Ο Μάριος Σαρρής είναι επίκουρος καθηγητής της κοινωνικής ανθρωπολογίας στο Πανεπιστήμιο Λευκωσίας.

¹ Το άρθρο αυτό συγγράφηκε μεταξύ της 16^{ης} και 18^{ης} Σεπτεμβρίου 2022 οπότε και εστάλη στον εκδότη.

Διόλου τυχαία, η δημοτικότητα και η εκλεξιμότητα των υποψηφίων ήταν δύο από τα κυρίαρχα στοιχεία τα οποία οι δημοσκόποι κλήθηκαν να ανιχνεύσουν στα αρχικά στάδια του προεκλογικού αγώνα. Ωστόσο, τα ευρήματα αυτών των πρώτων δημοσκοπήσεων μπορεί να αποδειχτούν παραπλανητικά στην περίπτωση που η ανάγνωση τους δεν γίνει με αναλυτική ακρίβεια. Το άρθρο αυτό επιχειρεί μια δεύτερη ανάγνωση των προκαταρκτικών δεδομένων στη βάση τριών καίριων επισημάνσεων.

Μια πρώτη επισημάνση αναδεικνύει το γεγονός ότι τα ευρήματα των δημοσκοπήσεων που γίνονται στην πρώιμη προεκλογική περίοδο συνήθως δεν αποδεικνύονται αρκετά αξιόπιστα. Δυστυχώς, αυτή η εμπειρική διαπίστωση δεν τονίστηκε επαρκώς από τους δημοσκόπους και τους αναλυτές οι οποίοι κλήθηκαν να τα παρουσιάσουν στο κοινό. Στην παρούσα συγκυρία, η έλλειψη επαρκούς αξιοπιστίας των προκαταρκτικών δεδομένων οφείλεται σε τρεις κυρίως παράγοντες. Πρώτο, δεν είχαμε τις τελικές αποφάσεις όλων των κομμάτων (και ιδιαίτερα του «ενδιάμεσου χώρου») πριν τον κρίσιμο χρόνο διεκπεραίωσης των πρώτων δημοσκοπήσεων. Δεύτερο, εκκρεμούσε η επίσημη ανακοίνωση όλων των υποψηφιοτήτων οι οποίες θα μπορούσαν να επηρεάσουν, έστω και μερικώς, το αποτέλεσμα του πρώτου γύρου των εκλογών. Και τρίτο, στην πρώιμη προεκλογική περίοδο υποβόσκει πάντα η τάση υπερεκπροσώπησης στα δείγματα των ατόμων με ιδιαίτερα αυξημένο ενδιαφέρον στην πολιτική και τις εκλογές. Οι τελευταίοι αποδεικνύονται προθυμότεροι να συμμετέχουν ενωρίς στην προεκλογική περίοδο σε τηλεφωνικές συνεντεύξεις συμβάλλοντας έτσι σε μια μεροληπτική διαμόρφωση του δείγματος.

Μια δεύτερη επισημάνση αφορά στο μέγεθος του δείγματος των περισσότερων δημοσκοπήσεων. Αυτό είναι συνήθως της τάξης των 1000 περίπου ατόμων, με το στατιστικό σφάλμα να εκτιμάται γύρω στο $\pm 3\%$ και το διάστημα εμπιστοσύνης να βρίσκεται στο 95%. Λόγω του αυξημένου ποσοστού αποχής από τις εκλογές τα τελευταία χρόνια, η βαρύτητα όσων συμμετέχουν τελικά στις εκλογές μειώνεται στο εκλογικό σώμα και κατ' επέκταση στα δείγματα των δημοσκοπήσεων. Κατά συνέπεια, αυτό το μέγεθος δείγματος δεν είναι πλέον αρκετό για να αναλυθούν με επαρκή ακρίβεια συγκεκριμένα υποσύνολα και να ανιχνευθούν σωστά οι μετακινήσεις και οι συσπειρώσεις. Αυτό το πρόβλημα αντανακλάται και στις σημαντικές διακυμάνσεις των σχετικών ποσοστών που καταγράφουν όλες οι δημοσκοπήσεις.

Η τρίτη και σημαντικότερη επισημάνση αφορά στην ανάγκη για επεξήγηση (από πλευράς δημοσκόπων) του πληθυσμού που εξετάζουν οι δημοσκοπήσεις. Ο υπό εξέταση πληθυσμός αποτελείται από τα άτομα (άνδρες και γυναίκες) ηλικίας 18 ετών και άνω με δικαίωμα ψήφου. Σε αυτό τον πληθυσμό όμως συμπεριλαμβάνονται όχι μόνον αυτοί που ψηφίζουν στις εκλογές αλλά και όσοι απέχουν για διάφορους λόγους. Η διαχωριστική γραμμή μεταξύ των δύο αυτών υποσυνόλων είναι εξαιρετικά σημαντική και δεν φαίνεται να έχει τονιστεί στο βαθμό που θα έπρεπε από τους δημοσκόπους. Είναι σημαντική διότι, στο τέλος της ημέρας, το εκλογικό αποτέλεσμα καθορίζεται από αυτούς που προσέρχονται συστηματικά στην κάλη και όχι από αυτούς που απέχουν από την εκλογική διαδικασία. Ο προσδιορισμός του σχετικού βάρους όσων απέχουν από την ψηφοφορία είναι κρίσιμος διότι αυτοί αλλοιώνουν με τις απαντήσεις τους τα

αποτελέσματα των δημοσκοπήσεων. Αυτό συμβαίνει ιδιαίτερα αν λάβει κανείς υπόψη ότι οι πολιτικές απόψεις όσων απέχουν από τις εκλογές είναι συνήθως αρκετά διαφοροποιημένες από τις τοποθετήσεις όσων προσέρχονται τελικά στην κάλπη. Αξίζει να σημειωθεί ότι η βαρύτητα της αποχής στον συνολικό πληθυσμό με δικαίωμα ψήφου εκτιμάται στο 43%! Αυτό το ποσοστό συμπεριλαμβάνει και τη «μη εγγεγραμμένη» αποχή - όσους δηλαδή δεν έχουν εγγραφεί στους εκλογικούς καταλόγους και επομένως δεν έχουν ενεργό δικαίωμα ψήφου.

Σύμφωνα με την πρώτη ανάγνωση των δημοσκοπήσεων της πρώιμης προεκλογικής περιόδου, ο Νίκος Χριστοδουλίδης εμφανίζεται να απολαμβάνει ένα πολύ μεγάλο προβάδισμα έναντι των δύο βασικότερων ανθυποψηφίων του. Μάλιστα, φαίνεται να επιλέγεται από ένα πολύ ευρύ φάσμα του εκλογικού σώματος και να έχει ασυνήθιστη επιρροή σε ψηφοφόρους με διαφορετικές πολιτικές θέσεις («ετερόκλητα ακροατήρια»). Σίγουρα, η ασυνήθιστη αυτή επιρροή αποτελεί ένδειξη για την ύπαρξη μιας αρχικής εύνοιας προς το νέο πρόσωπο. Αυτό όμως δεν σημαίνει κατ' ανάγκη την ύπαρξη πραγματικής πρόθεσης ψήφου από όλο αυτό το ετερόκλητο φάσμα ψηφοφόρων. Επιπρόσθετα, μια προσεκτική ματιά φανερώνει ότι, σε όλες σχεδόν τις δημοσκοπήσεις, ο Νίκος Χριστοδουλίδης συγκεντρώνει μεγαλύτερα ποσοστά πρόθεσης ψήφου από τους βασικούς ανθυποψηφίους του ανάμεσα στους λεγόμενους «ανένταχτους πολίτες» ή αυτούς που δεν ψήφισαν στις βουλευτικές εκλογές του 2021. Η εταιρεία SYMMETRON (δημοσκόπηση Ιουλίου 2022) ήταν η πιο διαφωτιστική στο θέμα αυτό, επισημαίνοντας ότι ο Χριστοδουλίδης λαμβάνει από τους συγκεκριμένους ερωτηθέντες 9 ολόκληρες ποσοστιαίες μονάδες από τις συνολικά 34 που του αποδίδονται στο σύνολο του δείγματος. Αντίθετα, οι Αβέρωφ και Μαυρογιάννης λαμβάνουν μόλις 2 ποσοστιαίες μονάδες έκαστος από τους συγκεκριμένους ερωτηθέντες. Με άλλα λόγια, ο Νίκος Χριστοδουλίδης έχει δημοσκοπικά ένα προβάδισμα 7 ποσοστιαίων μονάδων έναντι των ανθυποψηφίων του ανάμεσα σε εκείνους τους πολίτες που ΔΕΝ αναμένονται στην συντριπτική τους πλειοψηφία να ψηφίσουν στις προσεχείς Προεδρικές εκλογές. Το αν τελικά θα προσέλθουν στις κάλπες περισσότεροι αυτή τη φορά είναι οπωσδήποτε μια πολύ δύσκολη πολιτική πρόκληση για τον Νίκο Χριστοδουλίδη.

Σε πολιτικά συστήματα τα οποία βασίζονται εν πολλοίς στις πελατειακές σχέσεις, η λεγόμενη «φθορά της εξουσίας» συγκροτείται σε μεγάλο βαθμό από πολίτες των οποίων τα ατομικά αιτήματα δεν ικανοποιήθηκαν από την εκάστοτε κυβερνώσα παράταξη. Ανεξάρτητα από το επίπεδο πολιτικής διαφθοράς που επικρατεί σε μια χώρα, κανένα πελατειακό σύστημα δεν είναι σε θέση να ικανοποιήσει όλα τα ατομικά αιτήματα. Αυτοί που εξαιρέθηκαν από την προνομιακή μεταχείριση του πελατειακού κράτους, είτε αδρανοποιούνται εκλογικά απέχοντας από τις εκλογές είτε μετακομίζουν στο πελατιολόγιο ενός άλλου κομματικού μηχανισμού. Έτσι γίνονται ορισμένες από τις κρίσιμες μετακινήσεις ψηφοφόρων και επιτυγχάνεται η εναλλαγή των κομμάτων στην εξουσία σε χώρες με παραδοσιακό πολιτικό σύστημα όπως η Κύπρος. Με άλλα λόγια, ένα σημαντικό ποσοστό όσων απέχουν από τις εκλογές στην Κύπρο, όχι μόνο δεν εκπροσωπούν την αντι-συστημική ψήφο των εναλλακτικών της πολιτικής, αλλά ανήκουν στην αδυσώπητη αγέλη του ανεκπλήρωτου ρουσφετιού. Οι πρόσφατες οικονομικές κρίσεις, σε συνδυασμό με την αυξημένη εποπτεία εξωτερικών θεσμών, περιόρισαν την δυνατότητα του κυπριακού πελατειακού κράτους να εκπληρώνει τα ατομικά αιτήματα των πολιτών

με την ίδια ένταση που αυτό γινόταν στο παρελθόν. Αυτός είναι ένας από τους κοινωνικούς λόγους για την βαθμιαία αύξηση της αποχής τα τελευταία χρόνια.

Συνεπώς, τα υψηλά δημοσκοπικά ποσοστά υποστήριξης στον Νίκο Χριστοδουλίδη ανάμεσα σε όσους απέχουν εκλογικά πρέπει να ερμηνευτούν κοινωνιολογικά προτού γίνουν πολιτικώς κατανοητά. Οι περισσότεροι από αυτούς τους ανθρώπους δεν έχουν τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των «αντι-συστημικών ψηφοφόρων» ο οποίοι ενδεχομένως να ταυτίζονταν με τον Νίκο Χριστοδουλίδη εάν θεωρούσαν ότι αυτός πηγαίνει κόντρα στο κομματικό σύστημα ή έχει ριζικά διαφορετικές απόψεις στο κυπριακό από τους κυρίαρχους κομματικούς σχηματισμούς. Αντιθέτως, ταυτίζονται με ένα εναλλακτικό φορέα εξουσίας στον οποίο προσβλέπουν για την επανένταξη τους στο πελατειακό σύστημα. Και εδώ ίσως ξεκινούν τα προβλήματα για τον Νίκο Χριστοδουλίδη. Η εξασφάλιση θεσμικής κομματικής υποστήριξης από το ΔΗΚΟ και την ΕΔΕΚ έχει περιορίσει από τον πρώτο γύρο την δυνατότητα του για μια ευρύτερη πελατειακή κατανομή της εξουσίας. Και επειδή ακριβώς τα μέλη της αγέλης του ανεκπλήρωτου ρουσφετιού δεν είναι εντελώς αδαή, η οποιαδήποτε ακατάσχετη προεκλογική υποσχαιολογία μπορεί να αποβεί εντελώς αντιπαραγωγική. Όσο για το υποσύνολο των κομματικών ψηφοφόρων οι οποίοι ψηφίζουν συστηματικά και τώρα εκφράζουν υποστήριξη προς τον Νίκο Χριστοδουλίδη παρά τις διαφορετικές επιλογές των κομμάτων τους, το ποσοστό τους αναμένεται να μειωθεί αρκετά μόλις ενεργοποιηθούν οι εσωτερικοί μηχανισμοί εδραίωσης του «κομματικού πατριωτισμού». Σε πολιτικά παραδοσιακές κοινωνίες όπως η Κύπρος, οι μηχανισμοί αυτοί λειτουργούν ως θεσμική υπενθύμιση της πελατειακής σχέσης των κομμάτων με τους πολίτες και περιγράφονται ευφημιστικά ως «συσπείρωση» των οπαδών.

Η δεύτερη λοιπόν ανάγνωση φανερώνει ότι το δημοσκοπικό προβάδισμα του Νίκου Χριστοδουλίδη είναι σχετικά μικρότερο από αυτό που προβλήθηκε στα ΜΜΕ. Επιπλέον, οι δημοσκοπήσεις του Σεπτεμβρίου 2022 εκτιμάται ότι θα καταδείξουν, σε μικρό ή μεγάλο βαθμό, πτωτική τάση στα ποσοστά του. Η υποχώρηση αυτή αναμένεται να ενταθεί ενόσω ο Νίκος Χριστοδουλίδης εκτίθεται στη δημόσια συζήτηση (π.χ. debates) όπου θα επιχειρήσει να συμβιβάσει τις θέσεις των «ετερόκλητων ακροατηρίων». Ενδεχόμενα, οι τρεις βασικοί υποψήφιοι να βρεθούν περίπου στο ίδιο σημείο επανεκκίνησης πριν την τελική ευθεία προς τις Προεδρικές Εκλογές. Στην βάση όμως των λανθασμένων προκαταρκτικών αναγνώσεων, σχηματίστηκαν συμμαχίες κομμάτων και λήφθηκαν αποφάσεις για υποστήριξη συγκεκριμένων υποψηφίων. Εναπόκειται να δούμε κατά πόσο η προχειρότητα μπορεί να γράψει πολιτική ιστορία.